

KAPITEL 7 / CHAPTER 7⁷**THE THEORY OF WELFARE: FROM HISTORICAL EVOLUTION TO
MODERN INTERPRETATIONS IN THE CONTEXT OF
MULTIDIMENSIONALITY AND INTERDISCIPLINARITY****DOI: 10.30890/2709-2313.2025-42-05-039****Вступ**

Теорія добробуту є базовою складовою економічної науки, що вимагає не лише концептуальної розробки, а й практичної результативності у вигляді оцінювання соціально-економічних систем та їх ефективності, обґрунтування цілей і засобів їх досягнення, вироблення засад публічної політики, а також розв'язання питань раціонального розподілу ресурсів і забезпечення соціальної справедливості. Попри тривалу популярність і періодичне зведення до рівня державної соціальної політики, ця теорія не набула остаточної визначеності й досі потребує ґрунтовних досліджень, які б уточнювали параметри та умови досягнення добробуту, встановлювали взаємозв'язок між економічним зростанням і благом суспільства, окреслювали механізми реалізації відповідних цілей через процеси виробництва, розподілу, перерозподілу, обміну та споживання, а також інтегрували економічні й соціальні інструменти на основі найкращих практик розвинених країн. Предметом теорії добробуту є способи організації господарської діяльності, спрямовані на максимізацію багатства; її зазвичай відносять до нормативної економіки, оскільки емпірична верифікація відповідних тверджень обмежена, а терміни «нормативна економіка» і «економіка добробуту» часто вживаються як синоніми у контексті оцінювання доцільності урядових рішень [26, с. 42-43]. Центральним завданням тут постає визначення критеріїв добробуту та кола суб'єктів, уповноважених ухвалювати рішення з його впливом; суперечності усередині теорій зумовлені складністю повного відстеження наслідків державних програм і відмінностями у баченні економічної природи, цінностей і цілей суспільного розвитку

⁷*Authors: Halushka Zoia**Number of characters: 59846**Author's sheets: 1,50*

7.1 Історичні етапи розвитку теорії добробуту

Спочатку вчені розглядали добробут як суму кількісних, таких, що піддаються виміру, корисностей для всіх індивідів і для суспільства. Відповідно, оптимальним вважався такий перерозподіл ресурсів, який максимізував добробут. Вони ігнорували проблему порівняння корисності для різних людей, а також не вивчали питання про порівняння різних оптимумів, пов'язаних з різним розподілом доходів.

Залежно від етапу розвитку суспільного виробництва підходи до вирішення проблем добробуту змінювалися. А.Сміт (1723-1790) досліджував взаємозв'язок суспільного добробуту з річним обсягом продукту праці та чисельністю споживачів, а також із відповідністю споживання річного продукту потребам населення. Він вважав, що рівень добробуту визначається продуктивністю суспільної праці та її пропорційністю потребам, а його джерелами є заробітна плата, прибуток і рента. Величину цих доходів, за Смітом, зумовлюють «загальні умови суспільства, його багатство або бідність, процвітання, застій чи занепад, а також особливості застосування праці та капіталу» [384, с.39]. Засновник утилітаризму Д. Бентам (1748-1832) пропонував створити універсальну науку «евдономіку», що мала б досліджувати досягнення багатства. На його думку, добробут визначається щастям найбільшої кількості людей, а людина розглядається насамперед як споживач, орієнтований на негайне задоволення потреб. «Арифметика щастя» Бентама базувалася на припущенні про однакову функцію корисності доходу для всіх людей, що в ідеалі вимагало б рівного розподілу доходів. Однак різні індивіди по-різному оцінюють ті самі події, а отже, будь-які зміни впливають на групи населення неоднаково. Це породжувало дискусії щодо того, хто має вирішувати проблеми добробуту - держава, більшість суспільства чи окремі індивіди. Оскільки корисність тлумачилася як суб'єктивне задоволення, економісти не знайшли способу порівняти її для різних людей або агрегувати. Сучасники загалом не сприйняли ідей Бентама. Спираючись на утилітаризм, Герман Госсен (1810-1858) сформулював закон

спадної граничної корисності та закон вирівнювання граничних корисностей (рівномірного задоволення потреб), який визначав оптимізацію структури споживання через рівність граничних корисностей споживаних благ. Він пропонував перейменувати політичну економію на «вчення про задоволення», у якому максимізація корисності є основним принципом господарювання. Австрійські маржиналісти Карл Менгер (1840-1921), Фрідріх Візер (1851-1926) та Ейген Бем-Баверк (1851-1919) акцентували на індивідуальних оцінках корисності, співвідношенні вигод і витрат, споживчих очікуваннях, а також розробили методи обчислення загальної корисності. Менгер класифікував блага на нижчого і вищого порядку, комплементи і субститути, економічні та неекономічні, товари і послуги, створив шкалу корисності шляхом ранжування благ за цінністю та дійшов висновку, що «цінність речі вимірюється величиною її граничної корисності» [1, с.128].

Представники неокласичної кембриджської школи - Альфред Маршалл (1842-1924), Френсіс Еджуорт (1845-1924) та Артур Пігу (1877-1959) - досліджували структуру благ, включаючи як матеріальні, так і нематеріальні, виходячи з того, що багатство створюється не лише у виробництві, а й у сфері послуг. А. Маршалл поєднав функцію корисності з кривою попиту, увівши до економічної науки поняття цінової еластичності попиту та споживчого надлишку, а також дослідив факторні доходи як джерело попиту. Він розширив правило максимізації корисності, сформулювавши, що споживач досягає максимального задоволення, якщо: 1) урівноважує зважені за цінами граничні корисності всіх товарів; 2) встановлює рівність між співвідношеннями граничних корисностей та цін для кожної пари товарів; 3) вирівнює граничну корисність грошової одиниці, витраченої на кожен товар за поточною ринковою ціною [3, с. 316]. Це дозволило пов'язати правило максимізації корисності з рівнем доходу та дослідженням поведінки споживачів при виборі благ різних категорій - нижчих, вищих та нейтральних. А. Маршалл також увів поняття надлишку виробника і наголосив, що ринкова ефективність залежить від здатності розподілу ресурсів максимізувати загальний надлишок. Він показав,

що цей надлишок не завжди розподіляється рівномірно між фірмами. У його концепції суспільний добробут безпосередньо пов'язаний із механізмом розподілу ресурсів, а рівновага попиту та пропозиції на ринку трактується як стан, що забезпечує максимізацію сукупної вигоди для покупців і продавців. Економічний добробут, за А. Маршаллом, можна виміряти через споживчий надлишок - різницю між сумою, яку споживач готовий заплатити, та реальною ціною придбання. Цей показник відображає вигоду від споживання товару з точки зору самого споживача. Як підкреслює Г. Менкью, економісти зазвичай розглядають покупців як раціональних індивідів, чиї вподобання слід поважати [16, с. 137]. А. Маршалл визначав споживчий надлишок як суму, яку споживач згоден заплатити понад ринкову ціну, аби не залишитися без бажаного блага. Артур Пігу у праці «Економічна теорія добробуту» (1932) вперше запровадив у науковий обіг поняття показників суспільного (економічного) добробуту, які можна виразити у грошовій формі. До індивідуального добробуту він зараховував показники якості життя - стан довкілля, умови відпочинку, доступність освіти, громадський порядок, медичне обслуговування тощо. Суспільний інтерес, на його думку, є сумою особистих інтересів, а рівень індивідуального добробуту визначається як перевагами людей, так і наявністю умов для раціонального вибору у використанні ресурсів у виробництві та споживанні [21, с. 66-86].

А. Пігу вважав, що досягнення оптимального рівня добробуту можливе лише за умови державного втручання в процеси використання ресурсів і розподілу доходів, оскільки вирівнювання доходів здатне максимізувати сумарну корисність у суспільстві. Він підкреслював, що економічний добробут не тотожний загальному, адже не охоплює таких аспектів, як стан довкілля, міжособистісні відносини, соціальний статус, житлові умови та громадський порядок [313, с. 99-100]. Його підхід став основою сучасних методів розрахунку національного доходу, зокрема для аналізу змін, які можуть знижувати цей показник (наприклад, коли чоловік одружується з власною економкою і її праця перестає оплачуватися). До складу національного дивіденду Пігу зараховував усі

придбані товари та послуги, а також послуги, надані домовласниками. Тісно пов'язуючи добробут із розмірами національного дивіденду, він порушував питання порівняння цих показників у динаміці. Значну увагу вчений приділяв проблемам перерозподілу доходів від заможних верств до бідних у формі трансфертів, обґрунтовуючи це дією закону спадної граничної корисності: передача частини доходу від багатих до бідних підвищує сукупний добробут, адже приріст задоволення бідних перевищує втрати багатих. На його думку, бідність є наслідком несприятливого середовища, а не особистої провини бідних. Пігу виступав за більш рівномірний розподіл доходів, вказуючи, що нерівність зумовлюється різноспрямованим рухом ресурсів і продуктів через різних учасників економічних процесів. Він наводив приклади як позитивних ефектів (зростання цін на землю після будівництва дороги), так і негативних (викиди диму заводом або втрата роботи через впровадження нових технологій), пропонуючи компенсувати негативні наслідки за допомогою податків, субсидій та дотацій. Проблеми оподаткування і державних фінансів А. Пігу розглядав крізь призму принципів компенсації та соціальної справедливості. Він розрізняв трансферти й витрати держави, спрямовані на залучення ресурсів у виробництво, і наголошував на важливості рівності податкового тягара серед осіб в однакових умовах, що відповідає принципу еквімаржинальності. Основним принципом оподаткування він вважав принцип найменшої сукупної жертви, вимірюваної у тих самих одиницях, що й задоволення, і розглядав його як теоретичне обґрунтування прогресивної системи оподаткування. Англійський інституціоналіст Дж. А. Гобсон (1858-1940) визначав сутність добробуту через індивідуальне здоров'я та гармонію фізичної й духовної діяльності, наголошуючи на провідній ролі держави в його забезпеченні. Він приділяв увагу аналізу соціально-психологічних суперечностей, зокрема відчуженню робітників від засобів виробництва. Ще більшого значення ролі держави у забезпеченні добробуту надавав Дж. М. Кейнс (1883-1946), вважаючи, що регулюючи рівень зайнятості та національний дохід, держава безпосередньо визначає рівень добробуту. На відміну від Гобсона, Кейнс критикував надмірну

ощадливість і пов'язував свої погляди з ідеологією споживання та витрат. Він увів у науковий обіг поняття ефективного попиту як головної умови зростання національного доходу та зайнятості.

В. Парето (1848-1923) у «Підручнику політичної економії» (1906) відкинув концепцію кількісної корисності та обмежив аналіз умовами, за яких оцінюваними є лише ті зміни, що або приносять користь усім, або шкодять усім, або ж покращують становище хоча б однієї особи, не погіршуючи становища інших. Він стверджував, що підвищення добробуту одних за рахунок зменшення добробуту інших не піддається кількісному вимірюванню [3, с. 542]. Принцип Парето визначає, що максимум суспільного добробуту досягається при такому розподілі ресурсів, коли жоден перерозподіл не здатен підвищити корисність у суспільстві. Поліпшення за Парето означає таке розміщення ресурсів, за якого підвищення добробуту одних не призводить до зниження добробуту інших, що виключає логіку «гри з нульовою сумою» та натомість передбачає взаємозалежне зростання вигоди обох сторін. На основі статистичних досліджень Парето сформулював закон розподілу доходів, який показує залежність між розміром доходу та кількістю його отримувачів, пояснюючи цим походження соціальної нерівності як наслідку фізичної, моральної та інтелектуальної нерівності людей [20, с. 273]. Водночас він визнавав, що суспільний добробут не може визначатися виключно обсягом матеріальних благ, отриманих завдяки особистому інтересу, без урахування гуманістичних етичних засад їх розподілу. Тому він розглядав державні фінанси як інструмент реалізації демократично визначених етичних ідеалів, а поліпшення за Парето поширював і на неринкові блага, що мають неподільний та неконкурентний характер споживання (наприклад, національна безпека або справедливе правосуддя). Ідеальний розподіл за Парето є теоретичною моделлю, оскільки на практиці суспільство часто обирає менш економічно ефективний, але соціально справедливіший чи політично прийнятніший варіант, що й зумовлює державне втручання. За його критерієм, виправданою є лише така економічна політика, яка нікому не завдає шкоди, що суттєво обмежує її реальне застосування, адже

практично неможливо виключити навіть часткове зменшення доходів у певних секторах, регіонах чи соціальних групах. Чим рідше трапляються ситуації, оптимальні за Парето, тим більшою стає роль податків у перерозподілі ресурсів та доходів. Якщо під дією ринку добробут одних зростає, а інших залишається незмінним чи знижується, бюджетно-фіскальні механізми можуть забезпечити передачу частини виграшу на користь тих, хто зазнав втрат. У науковому сенсі оптимум Парето відображає принцип «живи і давай жити іншим», за яким добробут суспільства зростає, якщо покращується становище кожного без погіршення становища інших. І навпаки, вигоди одних за рахунок втрат інших зменшують сукупний добробут і дестабілізують суспільство.

Н. Калдор (1908-1986) та Дж. Хікс (1904-1989) розробили принцип компенсації, згідно з яким зміни, що збільшують добробут одних, вважаються позитивними, якщо вони дають змогу компенсувати збитки іншим і при цьому залишитися у виграші, тобто загальна корисність у суспільстві зростає. При цьому постає питання не лише ефективності, а й справедливості розподілу вигод між учасниками ринку. Якщо ефективність стосується «розміру пирога», то справедливість - того, як цей пиріг поділений. Альфред Маршалл, вивчаючи вплив податків на економічний добробут, дійшов висновку, що податки збільшують ціни для покупців і зменшують їх для виробників, знижуючи обсяги виробництва і споживання, а отже, і розмір ринку, що створює безповоротні втрати. Як зазначає Грегорі Менкью, податки коштують суспільству дорого не лише через вилучення ресурсів на користь держави, а й через викривлення ринкових стимулів та зниження ефективності розподілу ресурсів [16, с. 159].

Ф.Еджуорт досліджував поняття узагальненої функції корисності, підходячи до аналізу споживчої поведінки з позицій ординалістської теорії. Він запропонував використовувати криві байдужості та, застосовуючи графічний метод, проаналізував двосторонній конкурентний обмін і оптимальний розподіл двох обмежених за обсягом благ (ресурсів) між двома індивідами або фірмами. Еджуорт дійшов висновку, що розподіл є ефективним тоді, коли весь обсяг продукції розподілено так, що неможливо покращити становище одного

споживача, не погіршивши становища іншого [3, с. 290]. У 1938 році А.Бергсон розробив концепцію функції суспільного добробуту, виходячи з того, що вона формується вищим авторитетним органом. Разом із П. Самуельсоном він запропонував функцію добробуту, яка визначає суспільний добробут як функцію добробуту окремих членів суспільства. Вона повинна відповідати двом ключовим вимогам: 1) критерію Парето, тобто якщо корисність для деяких членів суспільства зростає, а для інших не змінюється, значення функції зростає; 2) симетрії, тобто значення функції не залежить від перестановки аргументів, що означає рівну вагу добробуту всіх індивідів. При цьому функція не передбачала обов'язковості вибору одного єдиного стану з кількох можливих. Добробут розглядався як максимізація співвідношення «витрати - випуск». Оскільки ця функція дозволяла порівнювати корисність благ для різних споживачів, вона суперечила позиції тих теоретиків, які вважали, що слід формулювати лише критерії зміни добробуту. П. Самуельсон прагнув визначити функцію добробуту, що є вектором k функцій індивідуальної корисності.

$$W = W (U_1, U_2, \dots, U_k) \quad (1.1),$$

де: W - порядкова функція, що схожа на всі функції індивідуальної корисності; $U (i = 1, 2, 3, \dots k)$, - залежність, яка встановлює послідовний порядок усіх можливих ситуацій.

П. Самуельсон визначав функцію добробуту W як етичну характеристику поведінки людей, у якій кожна індивідуальна корисність U_i залежить від особистого обсягу споживання. Для досягнення оптимуму в теорії економічного добробуту достатньо, щоб W була заданою функцією; при цьому не є обов'язковою ані рівність, ані безпосередня зіставність окремих U_i , а також не вимагаються будь-які укрупнення, наприклад, за групами споживаних товарів. Основне призначення функції полягає у визначенні, чи є одна економічна ситуація кращою за іншу. Вона задає систему кривих байдужості та, за задумом авторів, дозволяє порівнювати альтернативні стани економіки на основі порядкового підходу до корисності, тобто здійснювати ранжування станів за суспільними перевагами. П. Самуельсон та його послідовники підкреслювали

необхідність визначення внеску кожної індивідуальної функції корисності у суспільну, що потребує порівняння корисності, отриманої різними особами. Водночас багато економістів вважали, що ця проблема у Самуельсона залишилася нерозв'язаною через відсутність чіткого теоретичного обґрунтування. Проблематика добробуту завжди була тісно пов'язана з питанням справедливості, а справедливість - з розподілом і перерозподілом доходів. Як слушно зауважив М. Блауг, «...віра в те, що “ефективність” і “справедливість” можуть бути у певний спосіб розділеними, являє собою одну з найдавніших ілюзій економічної науки» [3, с. 545]. Обидві категорії традиційно лежали в основі економічної політики держави. Аналіз еволюції теорій добробуту свідчить про ускладнення підходів до його вивчення в міру розвитку соціально-економічних процесів і зростання потреби у розв'язанні соціальних проблем: 1) початково добробут розглядався як сума кількісних, вимірюваних корисностей для всіх індивідів та суспільства в цілому; 2) було поставлено питання про оптимальний розподіл ресурсів, що максимізує добробут; 3) А. Маршалл і А. Пігу вперше наголосили на необхідності вимірювання суспільного добробуту та визначення його показників; 4) А. Бергсон і П. Самуельсон розробили концепцію функції загального добробуту; 5) В. Парето сформулював принцип оптимального розміщення ресурсів, вивів закон розподілу доходів та обґрунтував причини соціальної нерівності; 6) було актуалізовано питання соціальної справедливості у розподілі благ.

У межах неокласичної парадигми як продуктивний ресурс, що підвищує граничну продуктивність праці, сприяє зростанню доходів і рівня споживання трактується людський капітал. Добробут у цій концепції ототожнюється з індивідуальною корисністю, яку прагне максимізувати раціональний економічний агент. Інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійне навчання розглядаються як стратегічні рішення, що підвищують індивідуальну продуктивність і рівень добробуту. Відповідно до формули М. Беккера, індивід інвестує в людський капітал доти, доки очікувана норма прибутку від таких інвестицій перевищує альтернативну вартість використаних ресурсів.

Кейнсіанські та посткейнсіанські теорії добробуту, спираючись на ідеї Дж. М. Кейнса, акцентують на ключовій ролі держави у забезпеченні повної зайнятості та наданні соціальних гарантій. У цих підходах людський капітал розглядається як інструмент макроекономічної стабілізації через підвищення рівня зайнятості, стимулювання ефективного попиту та скорочення соціальної нерівності. Добробут у цьому контексті не зводиться лише до рівня доходів, а визначається передусім участю людини в економічному житті, що робить розвиток людського капіталу ключовою передумовою досягнення повної зайнятості.

7.2 Сучасні інтерпретації теорії добробуту

Центральним у сучасному розумінні взаємозв'язку між людським капіталом і добробутом є підхід спроможностей (capability approach) Амартії Сена. Він розширив трактування добробуту до «реального вибору», який мають люди у досягненні цінних для них способів життя. У цьому підході людський капітал розглядається не лише як ресурс, а як умова реальної свободи дій, тоді як освіта, здоров'я, емоційна безпека, мотивація та здатність брати участь у суспільному житті виступають передумовами добробуту, а не лише інструментами підвищення доходу. Індекс людського розвитку (HDI), створений під впливом Сена, інтегрує саме ці виміри. Як наголошував Сен, «справжній добробут - це не багатство саме по собі, а свобода бути тим, ким ти хочеш бути» (переклад із англ. «True development is about expanding the freedoms people enjoy»). Підходи сталого розвитку також інтегрують людський капітал, розглядаючи його як частину інтегрального капіталу поряд із природним, соціальним та фізичним капіталом. У цьому контексті добробут трактується як міжпоколінна відповідальність, де ключовою метою є підтримка здатності людини адаптуватися до змін, зберігаючи можливості для самореалізації. Сучасні тенденції, такі як персоналізація мотивацій, розвиток soft skills і гнучкі траєкторії професійного зростання, відповідають розумінню добробуту як багатовимірного явища, що охоплює не лише матеріальні, а й соціальні, когнітивні, емоційні та моральні

аспекти. Таким чином, у сучасному вимірі людський капітал - це не просто фактор виробництва, а ключовий детермінант добробуту, визначеного через спроможності, участь і гідність. За потреби можу побудувати діаграму взаємозв'язків між теоріями добробуту й елементами людського капіталу.

У сучасній теорії добробуту зростає інтерес до підходів, орієнтованих на розвиток людського розквіту в освіті (flourishing focused models). Ці моделі виходять за межі традиційної концепції людського капіталу, спрямовуючи увагу на всебічне розкриття людського потенціалу. Вони акцентують на етичних засадах, психологічному благополуччі та цілеспрямованості освітніх реформ, розглядаючи освіту як простір для гармонійного розвитку особистості (Табл. 1).

Таблиця 1 - Сучасні теорії добробуту

Назва теорії, Представники, основні роботи	Основний зміст	Обґрунтування концепції	Показники вимірювання
Модель людського розквіту Сучасні моделі flourishing focused	Освіта і розвиток особистості як основа добробуту; етичні й психологічні аспекти.	Всебічне розкриття потенціалу людини, інтеграція моральних і соціальних вимірів.	HDI, MPI, індикатори участі, свободи вибору, агентності
Flourishing-орієнтовані моделі в освіті P. Каррен, І. Бонівелл та Р. М. Раяна (2024) R. Curren; I. Boniwell; R. M. Ryan та ін. (2024), “Finding consensus on well-being in education: Moving beyond human capital”	Добробут у сфері освіти трактується як розквіт особистості, що включає внутрішню мотивацію, компетентність і належність; освіта розуміється як етика турботи та простір формування гідності, стійкості й співчуття, а не лише інструмент ринку праці.	Нормативне обґрунтування ґрунтується на консенсусі філософії, психології та педагогіки щодо евдемонійного змісту освіти; емпіричне підкріплення спирається на теорію самодетермінації та дослідження базових психологічних потреб.	Індикатори психологічного благополуччя в освіті, внутрішньої мотивації, належності
Підхід спроможностей (Capability approach) Амартія Сен (1985) “Commodities and	Добробут визначається не ресурсами чи задоволенням, а	Етичне підґрунтя полягає у пріоритеті свободи як мети й засобу розвитку;	HDI, MPI, багатовимірний індекс бідності, індекси

Capabilities”; Амартия Сен (1999) “Development as Freedom”	реальними спроможностями реалізовувати цінні способи життя (functionings) з урахуванням агентності та свободи вибору; підхід ліг в основу HDI та MPI.	політичне обґрунтування - у публічному міркуванні та справедливості процедур; методологічне - у багатовимірному вимірюванні розвитку людини.	свободи
Еволюційна економіка і добробут Р. Нельсон і С. Вінтеа, Дж. Меткалф, Г. Годжсон та У. Вітт. R. R. Nelson; S. G. Winter (1982) “An Evolutionary Theory of Economic Change”; G. M. Hodgson (2004) “The Evolution of Institutional Economics”; J. S. Metcalfe (2001) “Institutions and Progress”; U. Witt (2003) “Economic policy-making in evolutionary perspective”	Добробут розглядається як результат динамічних процесів інновацій, коеволюції технологій та інститутів і колективного навчання; акцент на історичній, контекстуальній та інституційній зумовленості змін.	Обґрунтування спирається на відмову від статичної рівноваги та на уявлення про адаптивну ефективність; політика має підтримувати інституційну еволюцію й інноваційні екосистеми для довгострокового підвищення добробуту.	Процесні індикатори інституційних змін, рівень інноваційності, адаптивності
Емпірична теорія добробуту (Empirical welfare economics) М. Флербей, Р. Четті, А. Дітон. M. Fleurbaey (2009) “Beyond GDP: Measuring Welfare and Assessing Sustainability”; R. Chetty (2015) “Behavioral Economics and Public Policy”; A. Deaton (2013) “The Great Escape”; D. Benjamin, O. Heffetz, M. S. Kimball, A. Rees-Jones (2014) “Can Marginal Rates of Substitution Be Inferred from Happiness Data?”	Оцінювання добробуту базується на спостережуваній поведінці, експериментальних та адміністративних даних, суб’єктивних оцінках життя й підході revealed preferences замість припущень про універсальні функції корисності.	Обґрунтування полягає у доказовості політики та чутливості до розподілу, вразливості та поведінкових упереджень; інтегруються RCT, великі дані та показники поза ВВП для практичних нормативних висновків.	RCT, revealed preferences, суб’єктивне задоволення, показники нерівності
Політичний підхід до публічного добробуту (Public wellbeing theory) Н. Фрейзер N. Fraser (2008) “Scales	Добробут трактується як публічне благо, пов’язане з демократичною	Концепція спирається на нормативні критерії паритету участі, публічного	Індекси демократії, довіри до інституцій, civic

of Justice”; A. Sen (2009) “The Idea of Justice”; OECD (2011–2025) “Well-being Framework, Trust and Governance”; WBGU (2019–2021) “Towards a Democratic Sustainability”	легітимністю, довірою, участю та якістю інституцій; важливі не лише результати розподілу, а й справедливість процедур.	міркування та інституційної спроможності; вимірювання охоплює індикатори участі, довіри, якості врядування та доступу до справедливості разом з економічними показниками.	engagement, governance indicators
--	---	--	---

Підхід «flourishing» зосереджується не лише на досягненнях у навчанні чи розвитку людського капіталу як інструменту продуктивності, а передусім на повноцінному розкритті людського потенціалу та здатності вести осмислене, етичне й щасливе життя. У цій моделі добробут у сфері освіти пов’язується з розвитком внутрішньої мотивації, компетентності та почуття належності, які мають переважати над зовнішніми оцінками та примусовими стимулами. Освіта розглядається як етика турботи, де вчителі та освітні системи створюють умови для розквіту, не лише передаючи знання, а й формуючи гідність, самоповагу, стійкість і співчуття. Прихильники цього підходу застерігають від редукції освіти до інструмента ринку праці чи джерела зростання ВВП, наголошуючи, що людський капітал має цінність лише тоді, коли він слугує розквіту, а не навпаки. Концепція «flourishing» відрізняється від гедоністичного розуміння добробуту як простого задоволення потреб і є близькою до ідеї евдемонії - життя, наповненого сенсом та глибоким особистісним зростанням. Як зазначається у публікації Руан та ін. (2024), існує міждисциплінарний консенсус між філософами, освітянами та психологами, що розквіт є головною метою освіти, яка поєднує моральні, психосоціальні та когнітивні підходи. «Розквіт в освіті - це допомога індивіду стати повністю людяним - етичним, рефлексивним та осмисленим - а не просто економічним агентом».

Підхід спроможностей А. Сена зосереджує увагу не лише на ресурсах чи утилітарному задоволенні, а насамперед на реальних можливостях людини. Він акцентує на таких елементах, як функціонування, агентність, свобода обирати

спосіб життя, який має для людини справжню цінність, а також на подоланні обмежень, пов'язаних з адаптацією до несприятливих умов. Ця нормативна концепція добробуту, розроблена лауреатом Нобелівської премії з економіки Амартією Сеном у 1980–1990-х роках, стала основою для Індексу людського розвитку (HDI) та низки політик ООН, ЮНІСЕФ і Світового банку. Головна ідея підходу полягає в тому, що добробут не визначається лише рівнем доходу, обсягом споживання чи наявністю матеріальних ресурсів, а насамперед здатністю (capability) людини реалізовувати цінні способи життя (functionings), тобто бути і діяти так, як вона вважає гідним і важливим. Як наголошує Сен у праці *Development as Freedom* (1999): «Те, на що людина здатна і що може реалізувати, важливіше, ніж лише те, що вона має». Основні компоненти теорії такі: functionings означають реалізовані можливості, тобто фактичні досягнення та стани людини, наприклад бути здоровим, освіченим або мати роботу. Capabilities відображають реальні спроможності індивіда, тобто наявність вибору та свободи реалізувати певний спосіб життя. Agency визначає здатність діяти відповідально та робити усвідомлений вибір, впливаючи на власне життя та оточення. Freedom (свобода) виступає центральним поняттям, яке розглядається не лише як формальне право, а як ефективна можливість реалізувати власні цілі та життєві плани.

Саме підхід спроможностей ліг в основу Індексу людського розвитку (HDI), який інтегрує три ключові виміри: тривалість життя як показник здоров'я (health functioning), рівень освіти як індикатор освітніх можливостей (educational capability) та реальні доходи як відображення економічного функціонування (economic functioning). Крім того, ця концепція надихнула на створення Багатовимірного індексу бідності (Multidimensional Poverty Index, MPI), що охоплює такі аспекти, як доступ до медичних послуг, належного житла, освіти, безпечної питної води та інших базових ресурсів.

Основними акцентами підходу спроможностей є те, що добробут визначається як поєднання свободи вибору та реальної можливості реалізувати значущі життєві цілі. Економічне зростання саме по собі не гарантує

справедливості без забезпечення соціального включення. Справжній розвиток розглядається як розширення спроможностей людини, а не лише як зростання ВВП. При цьому необхідно враховувати соціальні, культурні та інституційні обмеження, які можуть блокувати реалізацію цих спроможностей. Підхід *sarability* є найбільш впливовою сучасною теорією добробуту, яка поєднує економіку, етику та соціальну політику. Він забезпечує глибше розуміння людського розвитку, ніж традиційні утилітарні чи ресурсно-орієнтовані моделі. Особливо актуальний у посткризових суспільствах (як Україна), де важливо не лише «вижити», а «жити гідно» [4; 12; 24;25].

Еволюційна теорія економіки та добробуту передбачає перехід від статичного до динамічного, інституційного підходу, в якому економічний добробут розглядається як результат процесів еволюції, інновацій та структурних змін, а не лише як наслідок статичної оптимізації. Еволюційна економіка трактує економічні процеси як динамічні, історично зумовлені, нелінійні й контекстуальні, на відміну від неокласичних моделей рівноваги. Вона інтегрує ідеї з біології, інституційної теорії, психології та теорії інноваційного розвитку. У межах цього підходу добробут не розглядається як фіксована категорія чи результат простої максимізації корисності, а трактується як відображення здатності економічної системи та окремих індивідів адаптуватися до змін. Таке адаптивне зростання забезпечується через інновації, розвиток соціальних практик, інституційні еволюції та колективне навчання.

Еволюційний підхід до добробуту розглядає його як результат процесності, тобто динамічної взаємодії системи, технологій та інституцій. Він підкреслює контекстуальність, оскільки не існує універсального визначення добробуту - він формується у конкретному культурно-історичному середовищі. Центральним є інституційний фокус, що передбачає зміну норм, практик, правил і структур як ключового механізму розвитку добробуту. Інноваційність у цьому підході означає, що технологічні та соціальні інновації становлять основу довготривалого добробуту. Важливим також є процес імітації та коеволюції, коли поведінка індивідів формується під впливом соціальних норм, звичок і

рутин.

У межах цього підходу добробут розглядається як відображення здатності системи до стійкого розвитку, як міра інституційної адаптивності, тобто здатності змінювати правила, ритуали та механізми розподілу ролей, а також як побічний продукт інноваційної еволюції, а не виключно як ціль державної політики. Як зазначається у формулюванні, «well-being is an emergent property of evolving socio-economic systems» («Добробут - це результат, що виникає з еволюції соціально-економічних систем») [13; 17; 18; 29].

7.3 Відмінності сучасних теорій від класичних підходів

Неокласична теорія добробуту зосереджується на максимізації корисності, розглядаючи людину як раціонального «гомо економікуса», а економічний процес - у статичній або рівноважній часовій перспективі. Добробут у цьому підході безпосередньо пов'язується з рівнем доходу, а економічна політика орієнтується насамперед на підвищення ефективності. Натомість еволюційна теорія робить акцент на адаптації, інноваціях і довготривалому розвитку, розглядаючи людину як агента з обмеженою раціональністю, який діє в умовах неповної інформації та невизначеності. Її часовий горизонт є динамічним і враховує історичний розвиток, а добробут розуміється як здатність системи до самовідновлення та інновацій. Політика в межах цього підходу спрямована на інституційну підтримку еволюційних процесів. Еволюційна економіка розширює уявлення про добробут, підкреслюючи, що істинна цінність - не в стабільності, а в здатності змінюватись, вчитись і співпрацювати. Це особливо актуально в умовах невизначеності, воєн і глобальних криз, де здатність до адаптації є ядром соціально-економічної стійкості.

Емпірична теорія добробуту - це сучасний напрям у теорії добробуту, що зосереджується на використанні реальних поведінкових даних для емпіричної перевірки та формування нормативних висновків, замість традиційного припущення про існування утилітарних функцій. Такий підхід дозволяє глибше

зрозуміти добробут як не лише теоретичну конструкцію, а й реальний стан задоволеності, вибору, адаптації та справедливості. Він ґрунтується на аналізі спостережуваної поведінки індивідів, зокрема споживчих витрат, вибору між товарами, інвестицій в освіту чи охорону здоров'я, з метою оцінки добробуту без необхідності побудови уявної функції корисності, ідентифікації переваг через концепцію «виявлених переваг» (revealed preferences), а також урахування адаптаційних процесів, соціальних впливів і інституційних обмежень. Наприклад, вимірювання ефекту політик на поведінку бенефіціарів (наприклад, вплив субсидій на вибір освіти), експерименти з базовим доходом (UBI) для перевірки його впливу на рівень задоволеності й зайнятості, порівняння добробуту через інтеграцію self-reported happiness і споживчих рішень.

Емпірична теорія добробуту базується на кількох ключових ідеях та підходах. Вона використовує теорію виявлених переваг, що передбачає визначення переваг людей на основі їхнього реального вибору, а не через опитування чи гіпотетичні сценарії. Важливу роль відіграють експериментальні дані, зокрема результати рандомізованих контрольованих експериментів (RCT) і польових досліджень, які застосовуються для оцінки ефективності політик. Концепція добробуту, чутлива до розподілу, враховує рівень нерівності та вразливість окремих соціальних груп. Також інтегруються дані про суб'єктивний добробут, що охоплюють самооцінку життя та емоційний стан, які виступають індикаторами загального рівня благополуччя [2; 5; 7; 8; 11;]. Емпірична теорія добробуту наближає економічний аналіз до реального життя, забезпечує практичну верифікацію традиційних уявлень про корисність і пропонує інструменти соціальної політики, які базуються на доказах, а не лише на моделях. Вона також сприяє гуманізації економічної науки, зближуючи її з соціологією, психологією та етикою.

Політичний підхід до добробуту розглядає його як публічне благо, що формується через демократичні інститути, публічні політики, нормативні уявлення про справедливість і громадянську участь, а не лише як приватне благо чи індивідуальне задоволення. Він виріс із критики неокласичних

утилітаристських моделей і має міждисциплінарний характер, поєднуючи економіку, філософію, соціологію та політологію. У межах цього підходу добробут визначається не лише рівнем доходів або особистим вибором, а й участю громадян у прийнятті рішень, рівнем довіри до влади та якістю інституцій. Ключовим аспектом є справедливість і демократична легітимність розподільчих процесів - важливим є не лише те, «хто скільки має», а й чи є ці процеси справедливими, прозорими та визнаними громадянами. Особливу увагу приділяють інституційній архітектурі добробуту, зокрема ролі урядових, освітніх, охоронних, медійних та інших інститутів у підтримці умов для розвитку публічного добробуту. Його вимірювання пропонується здійснювати не лише через традиційні економічні показники, як-от ВВП чи Індекс людського розвитку (HDI), а й через індикатори демократії, соціального капіталу, рівня довіри, рівності участі та доступу до базових послуг. Добробут у цьому розумінні зростає тоді, коли громадяни відчують себе впливовими, захищеними та почутими [9; 10; 23; 28]. Політичний підхід до добробуту, порівняно з іншими теоріями, має власну специфіку. У підході спроможностей основна мета полягає у розширенні можливостей людини, рівень аналізу зосереджений на індивідуальному вимірі, засобами оцінки виступають індекс людського розвитку (HDI) та індекс багатовимірної бідності (MPI), центральною цінністю є свобода, а роль держави полягає у забезпеченні необхідних умов для реалізації потенціалу. Емпірична теорія добробуту орієнтується на поведінкові дані, також аналізується на індивідуальному рівні, для оцінки застосовуються рандомізовані контрольовані експерименти (RCT) та дані самооцінок, центральною цінністю є виявлена перевага, а роль держави полягає у здійсненні інтервенцій на основі отриманих даних. Натомість політичний підхід до добробуту (Public Wellbeing Theory) має за головну мету забезпечення демократичної участі та справедливості, аналіз здійснюється на інституційному та колективному рівнях, для оцінки використовуються індекси громадської довіри та участі, центральною цінністю виступає публічна легітимність, а роль держави - у створенні відкритих і рівних умов для всіх громадян.

Політичний підхід до добробуту - це не лише про результат, а про процес формування політик, інклюзію, справедливий діалог і демократичне регулювання. У сучасному світі, де зростає запит на солідарність і довіру, саме цей підхід набуває вирішального значення для сталого суспільного розвитку.

7.4 Моделі добробуту в контексті штучного інтелекту та агентної взаємодії

У сучасних дослідженнях розробляються підходи, у яких AI розглядається як економічний агент, і добробут моделюється з урахуванням співпраці, довіри, справедливості і ефективності взаємодій. Акцент на балансі між людськими й AI-інтераками в системі політики добробуту [15]. Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в економічні системи становить трансформаційний зсув у рамках прийняття рішень, що вводить нову динаміку у взаємодії між людськими та ШІ-агентами. У цій статті запропоновано модель добробуту, яка поєднує ігрово-теоретичні та поведінкові аспекти для оптимізації взаємодій у середовищі людина-ШІ. Використовуючи агентне моделювання (ABM), ми імітуємо ці взаємодії, враховуючи еволюцію довіри, сприйняті ризики та когнітивні витрати. Запропонована структура переосмислює добробут як сукупну корисність взаємодій, скориговану з урахуванням синергії співпраці, штрафів за неефективність та питань справедливості. Динаміку довіри змодельовано за допомогою байєсівських механізмів оновлення, тоді як синергію між агентами кількісно визначено через індекс співпраці, заснований на кооперативній теорії ігор. Результати дослідження показують, що побудова довіри та розвиток навичок є ключовими для максимізації добробуту, тоді як аналіз чутливості виявляє компроміси між складністю ШІ, справедливістю та ефективністю. Це дослідження надає практичні рекомендації для політиків та проєктантів систем, підкреслюючи важливість справедливого впровадження ШІ та підтримки сталих людсько-ШІ колаборацій [15].

Автори праці «Policy Learning із урахуванням α -Expected Welfare» (2025) пропонують правило розподілу політики, орієнтоване на максимізацію

добробуту найменш забезпечених. Цей підхід враховує справедливість, перерозподіл і свободу у виборі політичного курсу. У статті обґрунтована оптимальна політика, спрямована на підвищення середнього добробуту найгірше забезпеченої α -частки розподілу результатів після впровадження втручання. Цю політику називають правилом максимізації α -очікуваного добробуту (α -EWM), де $\alpha \in (0, 1]$ позначає розмір цільової підгрупи населення. Правило α -EWM інтерполює між очікуваним добробутом ($\alpha=1$) та добробутом у сенсі Ролза ($\alpha \rightarrow 0$). Для $\alpha \in (0, 1)$ правило α -EWM можна інтерпретувати як дистрибутивно стійке правило EWM, яке допускає відмінність розподілу в цільовій групі від розподілу у вибірці дослідження. Використовуючи дуальне подання функції α -очікуваного добробуту, пропонується скоригований (debiased) оцінювач для оптимальної політики та встановлюється його асимптотичні верхні межі втрат (upper regret bounds). Крім того, розроблено асимптотично коректні методи інференції для оптимального добробуту на основі запропонованого скоригованого оцінювача. Так перевіряється ефективність цього оцінювача та методів інференції на скінченних вибірках, використовуючи як реальні, так і синтетичні дані [32].

Автори праці «Колективний добробут (group wellbeing ontology)» (2025) запропонували новий теоретичний засіб опису добробуту груп і інституцій з огляду на їхню тривалу історичну роль, функціональність і внесок у спільне благо. Їхній акцент зміщується від окремого індивіда до суспільних утворень і їх довготермінового впливу [14]. У статті досліджується онтологічний простір групового добробуту, пропонується концептуальна основа для репрезентації колективного добробуту, функцій групи та довгострокових внесків у контексті онтологічної інженерії. Традиційні теорії добробуту зосереджуються на індивідуальних станах, часто спираючись на гедоністичні, теорії задоволення бажань або моделі об'єктивних списків. Такі підходи важко пояснюють випадки, коли індивідуальні жертви сприяють ширшому соціальному прогресу, що є критичним викликом у моделюванні процвітання групи. Для вирішення цієї проблеми у статті уточнюється та розширюється контрфактичний підхід (СТ) до

добробуту, який оцінює цінність події, порівнюючи фактичний добробут індивіда з гіпотетичним добробутом його аналога у близькому можливому світі. Хоча цей підхід є корисним, він недостатньо ефективний для онтологій групового рівня, де добробут залежить від функціональної стійкості, інституційних ролей та історичного впливу, а не лише від безпосередніх індивідуальних результатів. Спираючись на базову формальну онтологію (BFO), стаття пропонує модель, у якій процвітання групи оцінюється з точки зору її функціонування, де члени виконують ролі та демонструють умови збереження, подібні до біологічних систем або створених артефактів. Такий підхід забезпечує семантичну інтероперабельність для моделювання довготривалих соціальних внесків, дозволяючи здійснювати структуроване міркування про груповий добробут, соціальні інститути та процвітання груп у часовій перспективі [14]. Узагальнимо наведені підходи за допомогою Табл. 2.

Таблиця 2 - Порівняння підходів у сучасних теоріях добробуту

Підхід	Основний акцент	Особливі характеристики
Flourishing-oriented models	Глибинне благополуччя, сенс у навчанні	Освітня трансформація, етика, розвиток особистості
Capability approach	Спроможності, свобода діяти	Аналітика HDI, агентність, справедливість
Evolutionary welfare	Динаміка, інституції, інновації	Довготермінова адаптивність систем
Empirical welfare economics	Реальні дії - емпіричні дані	Практична верифікація теорій
Public wellbeing theory	Стрес та соціальна когніція	Соціальна адаптація, психологічна стабільність
AI-agent welfare modeling	Людсько-АІ співпраця, справедливість	Кооперація, довіра, баланс технологій
α -Expected Welfare policy	Справедливість - орієнтація на найменш забезпечених	Перерозподіл, Rawlsian підхід
Group wellbeing ontology	Колективні системи, історична функція	Інституційний добробут, роль групи

Сучасні теорії добробуту дедалі більше виходять за рамки утилітаризму та матеріального блага, переходячи до концепцій, що охоплюють справедливість, агенцію, колективне значення, технологічні взаємодії та адаптивність. Ці підходи є фундаментальною основою для переосмислення побудови людського капіталу як інструменту добробуту в широкому сенсі (Табл. 3).

Таблиця 3 – Підходи для переосмислення побудови людського капіталу як інструменту добробуту

Критерій	Неокласичний підхід	Підхід спроможностей	Емпіричний підхід	Еволюційний підхід	Політичний підхід
Філософська основа	Утилітаризм	Ліберальна етика, гуманізм	Прагматизм, позитивізм	Інституціоналізм, еволюційна теорія	Демократична теорія справедливості
Об'єкт добробуту	Доходи, споживання	Спроможності та functionings	Фактична поведінка	Інституційна адаптивність	Публічне благо, участь
Метод оцінювання	Максимізація корисності	Порівняння можливостей	Аналіз даних, RCT, revealed preferences	Процесні індикатори, історичний аналіз	Індекси демократії, довіри, участі
Тип індикаторів	Грошові показники, ціни	Індекси розвитку (HDI, MPI)	Спостереження, опитування	Технології, інституції, практики	Governance, trust, civic engagement
Визначальна цінність	Ефективність	Свобода вибору	Адаптивна ефективність	Стійкість, інноваційність	Справедливість, легітимність
Роль держави	Обмежене втручання	Забезпечення умов	Політика на основі даних	Інституційне сприяння	Забезпечення процедур участі
Роль інституцій	Нейтральна або мінімальна	Ключова	Орієнтовані на вплив	Центральна	Ключова роль
Рівень аналізу	Індивідуальний	Індивідуальний / колективний	Індивідуальний	Системний / колективний	Колективний
Орієнтація на політику	Низька	Висока	Висока	Висока	Найвища
Урахування нерівності	Обмежене	Так	Так	Так	Так
Інтеграція суб'єктивного добробуту	Ні	Так	Так	Ні	Так
Урахування культурного контексту	Ні	Так	Частково	Так	Так
Підхід до адаптації та змін	Ігнорується	Враховується частково	Оцінюється емпірично	Центральна увага	Центральна увага

З огляду на сучасні підходи до добробуту - неокласичний, спроможностей, емпіричний, еволюційний та політичний - система показників вимірювання добробуту має бути комплексною, міждисциплінарною та багаторівневою. Вона повинна враховувати як матеріальні, так і нематеріальні аспекти, як індивідуальні умови, так і інституційні механізми, орієнтовані на справедливість, участь, стійкість і свободу вибору.

7.5 Узагальнений набір показників добробуту

Дослідження низки джерел [19; 25; 30; 31] дає можливість визначити узагальнений набір показників добробуту (Табл. 4).

Варто зазначити, що у сучасній системі оцінки добробуту неможливо обмежитися лише економічними або суб'єктивними показниками. Необхідно комбінувати дані про життєві умови, спроможності, участь, довіру, інституційну якість і екологічну безпеку, щоб оцінити реальний добробут у динамічному, демократичному та сталому суспільстві. До ключових міжнародних показників добробуту, які активно застосовуються у порівняльному аналізі, а також актуальні значення для України, відносяться: Індекс людського розвитку (HDI), що поєднує очікувану тривалість життя, рівень освіти та дохід на душу населення; Better Life Index (OECD), що охоплює 11 вимірів: матеріальні умови, стан здоров'я, освіти, довілля, соціальні зв'язки тощо; Індекс щастя (World Happiness Report), що базується на самооцінці якості життя, позитивних і негативних емоціях; Індекс глобального миру (Global Peace Index), що оцінює рівень безпеки та стабільності в суспільстві; індикатори свободи, інституційної якості, довіри (OECD WISE), що включають governance, mental health, social connectedness тощо.

За цими показниками зазначимо стан України: Індексом людського розвитку (HDI) у 2022 році вона мала значення 0,734, що відносить її до категорії країн з високим рівнем людського розвитку (OECD, Вікіпедія). У рейтингу Global Peace Index держава посідає 82 місце зі 144, що свідчить про низький

Таблиця 4 - Узагальнений набір показників добробуту

Категорія показників	Зміст і приклади	Відповідні підходи
1. Економічне забезпечення	Доходи на душу населення, споживчі витрати, доступ до базових послуг (вода, електроенергія, інтернет)	Неокласичний, Емпіричний
2. Освіта і спроможності	Рівень освіти, доступ до освітніх послуг, тривалість навчання, результати PISA, цифрові навички	Підхід спроможностей, Емпіричний
3. Здоров'я	Тривалість життя, очікувана тривалість здорового життя, доступ до медичних послуг	Capability, Empirical
4. Якість праці та зайнятості	Рівень зайнятості, якість робочих місць, безпека праці, work-life balance	Емпіричний, Еволюційний
5. Суб'єктивний добробут	Загальне задоволення життям, рівень щастя, психологічне благополуччя, рівень стресу	Емпіричний, Capability
6. Соціальна інтеграція	Рівень довіри до людей, почуття приналежності, міжособистісні відносини	Capability, Політичний
7. Громадянська участь	Виборча активність, участь у громадських організаціях, довіра до інституцій, можливість впливати на політику	Політичний, Capability
8. Екологічна стійкість	Викиди CO ₂ , доступ до зеленої інфраструктури, ефективність використання ресурсів	Еволюційний, Політичний
9. Інституційна якість	Індекс верховенства права, рівень корупції, ефективність державного управління	Еволюційний, Політичний
10. Гендерна та соціальна рівність	Гендерний розрив у доходах, доступі до освіти і влади, участь жінок і меншин у прийнятті рішень	Capability, Політичний
11. Цифрова інклюзія	Доступ до інтернету, цифрові навички, участь у цифровій економіці	Capability, Еволюційний
12. Інноваційна активність	Кількість патентів, інвестиції в R&D, підприємництво, використання нових технологій	Еволюційний

рівень безпеки (Institute for Economics and Peace, 2024). За Human Development Index Україна перебуває на 85 місці зі 182 країн (UNDP, 2023). Водночас у Corruption Perception Index країна займає 146 місце зі 180, що відображає низький рівень довіри до інституцій (Transparency International, 2024). У Global Innovation Index Україна посідає 60 місце зі 133, демонструючи відносно стабільну інноваційну динаміку (WIPO, 2024). Валовий внутрішній продукт на душу населення за номіналом становить близько 6261 USD за прогнозом на 2025 рік (World Bank, 2025). Соціологічні опитування Київського міжнародного інституту соціології (KIIS) підтверджують регулярні дослідження рівня щастя,

однак офіційне місце у World Happiness Report наразі відсутнє. Середня очікувана тривалість життя українців за даними Our World in Data становить близько 72 років (2024).

Україна демонструє помітний прогрес за HDI, але стикається з суттєвими викликами в безпеці, довірі до інститутів і технологічних інноваціях.

Висновки

Добробут - це комплексний стан задоволення матеріальних, соціальних, психологічних і духовних потреб людини або спільноти, що відображає рівень якості життя, можливість реалізації потенціалу та досягнення гармонії з оточенням. У науковому дискурсі добробут наразі трактується як багатовимірна категорія, що може включати як об'єктивні показники (дохід, стан здоров'я, доступ до освіти, безпека, екологічні умови), так і суб'єктивні оцінки (рівень щастя, задоволеність життям, почуття соціальної включеності). На основі проведеного дослідження можна виділити кілька ключових тенденцій еволюції теорій добробуту й пояснити їх зміни в історичному та методологічному контексті.

1. Перехід від монофакторних до багатовимірних трактувань добробуту. Ранні концепції (А. Сміт, Дж. Бентам, Г. Госсен) здебільшого зосереджувались на кількісно вимірюваних економічних змінних: обсязі виробленого продукту, рівні доходів, сумарній корисності. Добробут ототожнювався з матеріальними благами та їх рівномірним розподілом. Починаючи з Пігу та Парето, з'являються перші спроби врахування нематеріальних аспектів - умов життя, стану довкілля, суспільного порядку. У сучасних підходах (Capability, flourishing, Public Wellbeing) добробут визначається як багатовимірне явище, яке включає економічні, соціальні, інституційні, психологічні та екологічні параметри.

2. Зміна центру уваги від статичної ефективності до динамічної адаптивності. Неокласичні й маржиналістські теорії розглядали добробут у стані ринкової рівноваги та максимізації корисності. Еволюційна економіка, сучасні

емпіричні та політичні підходи відходять від цього, розглядаючи його як процес, що залежить від здатності економічних і соціальних систем адаптуватися до технологічних змін, криз і глобальних викликів. Добробут трактується не як статичний «результат оптимізації», а як постійний процес інновацій, коеволюції інститутів і колективного навчання.

3. Зростання ролі держави та інституцій. Класики відводили державі обмежену роль у забезпеченні добробуту (здебільшого охорона правопорядку і власності). З часом, починаючи з Пігу, Кейнса та інституціоналістів, формується уявлення про необхідність активної державної участі у перерозподілі доходів, компенсації зовнішніх ефектів, підтримці зайнятості та розвитку людського капіталу. У сучасних концепціях (Public Wellbeing, Capability) держава й інституції стають ключовими агентами забезпечення рівності можливостей, інклюзії та участі громадян у прийнятті рішень.

4. Відхід від універсалізму до контекстуальності та культурної чутливості. Класичні й ранні неокласичні теорії будувалися на універсальних припущеннях про поведінку «раціонального індивіда» і стандартизованих критеріях ефективності. Сучасні підходи (Capability, Evolutionary, Empirical, Public Wellbeing) визнають вплив культурного, історичного та інституційного середовища на визначення і вимірювання добробуту, а також підкреслюють необхідність адаптації індикаторів під локальні реалії.

5. Зміна методологічної бази - від нормативних моделей до доказового підходу. Ранні концепції були переважно нормативними - вони визначали, яким «має бути» добробут, але рідко мали емпіричну перевірку. З розвитком статистики, поведінкової економіки та великих даних з'являється емпірична теорія добробуту, яка спирається на revealed preferences, RCT, аналіз великих масивів поведінкових даних. Це дозволяє формувати політику на основі перевірених впливів, а не лише на теоретичних припущеннях.

6. Зміщення акценту з «матеріального споживання» на «людський розвиток». У Capability approach і flourishing-моделях пріоритет надається розвитку особистісних і соціальних можливостей, внутрішньої мотивації,

гідності, соціальної залученості. Добробут визначається через здатність людини вести життя, яке вона цінує, а не лише через рівень доходів чи споживання.

Наведені зміни відображають загальну еволюцію економічної науки - від абстрактних універсалістських схем до більш комплексного, міждисциплінарного та емпірично підкріпленого підходу. Вони зумовлені:

- розвитком методів збору та аналізу даних, що дозволяє точніше оцінювати добробут;
- глобалізацією та зростанням складності економічних і соціальних систем;
- викликами ХХ–ХХІ ст. (екологічна криза, війни, цифрова трансформація), які показали обмеженість чисто економічних вимірів добробуту;
- посиленням запиту суспільства на справедливість, інклюзію та сталий розвиток.

Еволюція теорії добробуту засвідчує, що забезпечення високої якості життя потребує не лише економічного зростання, а насамперед розвитку людського капіталу, ефективних інституцій, інноваційної спроможності й соціальної згуртованості. У добу цифрових трансформацій і глобальної нестабільності дедалі важливішим стає поєднання традиційних економічних критеріїв із гуманістичними цінностями, довірою та справедливістю, а також використання потенціалу штучного інтелекту для підвищення колективного добробуту на засадах етики та партнерства. Таким чином, сучасна теорія добробуту формує інтегральну наукову основу для розроблення політик сталого розвитку, у яких матеріальні, соціальні та духовні виміри людського існування перебувають у гармонійному балансі.